

УДК: 378:016

ЗЕМКА Оксана Валеріївна,

аспірантка,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
e-mail: oksi_freude@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті сформульовано поняття підприємницької компетентності майбутніх учителів технологій, визначено дефініцію «педагогічні умови» стосовно процесу формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. Охарактеризовано комплекс педагогічних умов для ефективного функціонування моделі формування даного феномену в процесі професійної підготовки студентів.

Ключові слова: майбутні учителі технологій; професійна підготовка; підприємницька компетентність; педагогічні умови.

Постановка проблеми. Рушієм економічних перетворень в умовах ринкової системи є підприємництво, що базується на самостійності, ініціативі, креативності, новаторському підході продуцентів нових матеріальних цінностей. Тому сучасна українська школа має бути зорієнтована на підготовку молоді з розвиненими здібностями і навичками імплементації особистісних професійно значущих якостей і схильностей для здійснення підприємницької функції.

Рівень підготовки школярів напряму залежить від компетентності вчителя. Сучасний учитель технологій має бути націлений не тільки на передачу школярам знань про виробниче середовище, технології обробки матеріалів, основ декоративно-ужиткового мистецтва, а й на формування здатностей впровадження технологічної діяльності, партнерської взаємодії, створення умов для самореалізації, розвитку підприємливості, на формування вмінь оцінювати власні результати предметно-перетворювальної діяльності та рівень сформованості ключових компетентностей – підприємливості та ініціативності [1]. Для того, щоб майбутній педагог міг виховувати підприємливих, активних, соціально-адаптованих, відповідальних людей, він сам має бути наділеним цими якостями, володіти широким спектром знань, умінь і навичок у галузі підприємницької діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що основні принципи щодо формування компетентності фахівця розкриваються у працях сучасних науковців В.Болотова, Дж. Вос, Г.Драйдена, В. Жукова, Л. Лаптева, В. Слассьоніна та ін. Питанням всебічної підготовки вчителя технологій присвячено дослідження вчених-педагогів П. Атутова, Ю. Васильєва, Й. Гушулея, В. Сидоренка, Г. Терещука та ін. Основи економічної освіти та виховання висвітлюються у працях О.Горохольської, М. Малишева, О. Падалки, Л. Фрідмана, Б. Шемякіна та ін. Водночас виявлено відсутність фундаментальних досліджень, у яких було обґрунтовано необхідність, педагогічні умови, розроблено зміст, форми і методи формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій для забезпечення ефективності цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Підприємницьку компетентність, суголосно з В. Морозовою, розглядаємо як сукупність особистих і ділових якостей, навичок, знань, певного роду модель поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати різні бізнес-завдання і досягати високих результатів діяльності [2, с. 199]. Погоджуємося також з думкою Ю.Білової, що підприємницька компетентність є інтегральною психологічною якістю особистості, що проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей, дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті [3, с. 17].

Проаналізувавши напрацьовану джерельну базу, пропонуємо авторське трактування дефініції «підприємницька компетентність» у розрізі формування даного феномену у майбутніх педагогів, які будуть готувати учнів до активної трудової діяльності. *Підприємницька компетентність майбутнього вчителя технологій* розглядається нами як інтегративне особистісне надбання, засноване на знаннях, якостях та здатностях, необхідних

як для організації та успішного впровадження законної підприємницької діяльності, так і для формування підприємницьких налаштувань, рис і здатностей у школярів.

Як зауважили Н. Іпполітова та Н. Стерехова, сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, що впливають на особистісний і процесуальний аспекти педагогічної системи, сприяють її ефективному функціонуванню та розвитку, відображають педагогічні умови як компонент даної системи [4]. У словнику-довіднику з професійної педагогіки педагогічні умови ототожнюються з обставинами, за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [5, с. 243].

Стосовно предмета нашого дослідження *педагогічні умови* визначаються як неподільна системна єдність заходів педагогічного процесу, що забезпечують ефективне досягнення майбутніми учителями технологій необхідного рівня сформованості підприємницької компетентності.

Цілеспрямованість і регуляцію діяльності особистості обумовлює мотивація, що розглядається у психолого-педагогічній літературі як система взаємозалежних і супідрядних чинників, що свідомо визначають лінію поведінки людини, є джерелом її активності, дієвою спонукальною силою. Психологи відзначають, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора в разі недостатньо високих здібностей, проте ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або низьку його вираженість, не може привести до значних успіхів у навчанні [6, с. 266].

З урахуванням вищезазначеного в якості першої педагогічної умови нами було виділено посилення позитивної мотивації студентів до практики підприємництва та підготовки учнів до самостійної господарської діяльності.

Мотивування майбутніх учителів технологій до набуття підприємницької компетентності ми розуміємо як цілеспрямований систематизований педагогічний вплив з метою формування інтересу до підприємництва як невід'ємної складової ринкової економіки, усвідомлення особистісної та професійної значущості знань і підприємницьких здатностей для майбутньої педагогічної практики, стимулювання бажання вирішувати професійні завдання, пов'язані з необхідністю формування в учнів підприємницьких якостей.

Формування мотиваційно-сислової установки студентів відбувається в процесі реалізації освітньої професійної програми та під час позанавчальної виховної роботи. Досягненню успіху сприяє застосування особистісно орієнтованих і розвиваючих технологій, що підтримує стиль демократичної педагогічної взаємодії, створює сприятливий психологічний клімат у навчальній групі. Проблемний підхід передбачає розгляд кейсів і вирішення різнопланових завдань, що містяться в них.

З метою підвищення інтересу до підприємництва і мотивації до участі в проектній діяльності на семінарах і практичних заняттях необхідно створювати ситуації успіху, що надає впевненості у власних силах, формує у студентів позитивні очікування. Важливо також підтримувати ділову, доброзичливу і творчу атмосферу, максимально наближену до цивілізованих соціально-економічних відносин.

Розвитку пізнавального інтересу та його переходу в інтерес професійний сприяє вплив на емоційно-чуттєву сферу через отримання суб'єктивно нової інформації, яку студенти можуть здобути під час зустрічей з підприємцями-практиками. Тому спілкування з успішними бізнесменами свого регіону доцільно зробити систематичним у рамках навчально-виховного процесу.

Наступну педагогічну умову ми вбачаємо в досягненні цілісності та неперервності процесу формування підприємницької компетентності шляхом інтеграції змісту навчальних дисциплін в розрізі опанування комплексними знаннями як з основ підприємницької діяльності, так і методики формування означеної компетентності в учнів.

Провідна роль у вирішенні задачі озброєння майбутніх учителів технологій економічними знаннями відводиться навчальним дисциплінам «Економічна теорія» та «Економіка і організація виробництва». Але не менш важливим чинником для формування підприємницької компетентності є розуміння студентами психологічної структури і змісту трудової діяльності, специфіки міжособистісних стосунків у групах, ознайомлення з властивостями і розвитком пізнавальних психічних процесів, способами удосконалення індивідуально-психологічних властивостей у процесі опанування курсу «Загальна психологія».

Вивчення дисциплін циклу соціально-гуманітарної підготовки «Основи права», «Соціологія», «Етика й естетика» збагатить студентів знаннями про основи цивільного та трудового права, що є фундаментом формування нормативно-правової бази підприємництва, ознайомить з економічною соціологією, соціологією конфлікту, праці та управління, сформує уявлення про імідж ділової людини, складові культури спілкування та основні принципи сучасного етикету.

Вагомість навчального курсу «Інформатика» розглядається нами в аспекті набуття практичних навичок роботи з комп'ютерною технікою, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення багатьох специфічних завдань у майбутній професійній діяльності. Адже в сучасних умовах важко уявити підготовку бізнес-орієнтованого фахівця без знань комп'ютерних технологій, що забезпечують можливість збору, зберігання, обробки, передачі, аналізу та оцінки інформації з метою її використання для прийняття рішень.

Безперечно, формуванню когнітивного компоненту підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій сприяє опанування дисциплін «Безпека життєдіяльності та охорона праці», «Основи екології». Базові знання правових та організаційних основ охорони праці й виробничої безпеки, розуміння витоків екологічних криз, їхнього зв'язку з науково-технічним прогресом стануть підґрунтям розвитку екологічного мислення, усвідомлення високого ступеня відповідальності виробника матеріальних благ перед суспільством за результати своєї діяльності.

Контекстний зміст фахової дисципліни «Теорія і методика навчання технологій», спрямований на формування у майбутніх педагогів підприємницької компетентності, включає важливі, на наш погляд, питання, що стосуються процесу праці та його елементів, видів трудових об'єднань в сучасній школі, планування, нормування, організації продуктивної праці учнів та її оплати в межах діючого законодавства; сутності проектно-технологічної діяльності, основних етапів та стадій, загальних основ методики її організації в учнів. Ознайомлення з особливостями, формами і методами профорієнтації школярів у процесі технологічної підготовки може стати відправною точкою для практичного вирішення завдань щодо формування в учнів підприємницьких налаштувань.

Досягнення мети сформованості належного рівня підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій можливе за умови розвиненої здатності до комплексного застосування отриманих знань, що виробляється в процесі міждисциплінарної інтеграції. Розширення сфери практичного застосування системи знань вимагає створення під час педагогічного процесу міжпредметних ситуацій, що спонукають студентів до пошуку рішень з використанням набутої інформації.

Позитивного педагогічного ефекту досягають навчальні заняття, побудовані на міжпредметній основі. Вони характеризуються комплексною постановкою завдань, розробкою змісту та використанням прийомів пізнавальної діяльності з урахуванням принципу паралельності, що передбачає одночасне вивчення суміжних тем у рамках різних навчальних дисциплін.

Третьою педагогічною умовою, визначеною в процесі нашого наукового дослідження, є формування у майбутніх учителів технологій особистісних та професійно значущих підприємницьких якостей та здатностей засобами інноваційної навчальної підготовки.

Проблема становлення самостійної, конкурентоспроможної в сучасних економічних умовах особистості, наділеної навичками рефлексії та самокорекції, здатністю до постійного самовдосконалення, самоосвіти та творчого пошуку загострює необхідність цілеспрямованого формування її пізнавальної активності та креативності. Але, як свідчить передовий педагогічний досвід, цей процес загальмовується застосуванням виключно традиційних способів організації навчально-виховної діяльності у стінах ВНЗ.

Одним зі шляхів вирішення поставлених завдань є використання інноваційних технологій, зокрема технології диференційного та проблемного навчання, інформаційно-комунікаційного, інтерактивного з метою впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, педагогічних дій і засобів, зорієнтованих на стимулювання пізнавальної активності майбутніх фахівців. Запровадження такого підходу по-іншому розставляє акценти у взаємодії викладача зі студентською аудиторією. Педагог змінює роль передавача теоретичних знань на роль наставника-консультанта, який корегує дії студента як активно мислячого учасника пізнавального процесу в змодельованих виробничих ситуаціях.

Серед дієвих форм і методів інноваційного навчання з точки зору формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій нами було виділено лекції проблемного змісту, візуальні лекції, семінари-тренінги, створення творчих проєктів, залучення до самостійної та групової пошукової діяльності, робота з джерелами інформації з використанням сучасних інтернет-засобів комунікації, різноманітні форми дискусії («круглий стіл», «засідання експертної групи», форум, симпозіум, дебати, диспути), рольові та ділові ігри, метод ситуаційного аналізу, метод кейсів, фокальних об'єктів, самооцінки, мозкового штурму тощо.

Розробка та реалізація програми спецкурсу «Основи підприємницької діяльності» для студентів напряму підготовки 6.010103 «Технологічна освіта» розглядається нами як четверта педагогічна умова.

Метою спецкурсу є систематизація, розширення та поглиблення комплексу знань про підприємництво як важливий чинник ринкової економіки, особливості його функціонування в Україні; формування умінь і навичок щодо організації та здійснення підприємницької діяльності, передачі набутого досвіду школярам; розвиток підприємницьких здатностей та якостей; виховання економічної культури.

Завдання вивчення курсу: формувати підприємницькі налаштування, що включають позитивне ставлення до підприємництва, усвідомлення соціальної відповідальності за результати підприємницької діяльності, внутрішню мотивацію до підприємництва та підготовки школярів до підприємницької практики; формувати системні знання про основи підприємницької діяльності та методичні знання щодо навчання учнів підприємству; виробити базові вміння і навички раціональної організації та здійснення підприємницької практики; формувати підприємницькі якості особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни майбутні вчителі технологій повинні знати про: сутність, організаційно-правові форми та види підприємницької діяльності; умови та принципи здійснення підприємницької практики; специфіку малого підприємництва у ринковій економіці; технологію створення власного бізнесу в Україні; економічні засади функціонування підприємства; маркетингову складову підприємницької діяльності; суть та структуру бізнес-плану; підприємницьку культуру та етику підприємця. Діяльнісний компонент має включати сформовану здатність до аналізу, відбору релевантної інформації, сформовані проєктні, організаторські, управлінські та комунікаційні вміння і навички. В аспекті особистісно-рефлексивного розвитку продуктом навчальної діяльності будуть такі сформовані якості, як підприємливість, ініціативність, здатність ризикувати, приймати самостійні управлінські та організаційні рішення, сформованість умінь самоаналізу, об'єктивної самооцінки самокорекції.

Заключним елементом у системі визначених педагогічних умов виступає виконання студентами завдань, спрямованих на формування у них підприємницької компетентності, під час навчально-методичної, навчально-залікової та технологічної практики.

Педагогічна практика як сполучний етап між теоретичною підготовкою і майбутньою самостійною роботою в школі дає можливість студентам виявити розбіжності між досягнутим і необхідним рівнем сформованості власної підприємницької компетентності та компетентності учнів. Організація даної умови в процесі формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій спонукає студентів до розкриття особистого потенціалу та індивідуальних якостей з метою підвищення результативності й успішності в майбутній професійній діяльності.

З огляду на зазначене доцільно розширити перелік завдань практикантів наступними: планувати навчальні заняття з урахуванням необхідності формувати у школярів підприємницький потенціал; моделювати ситуації, в яких програмний зміст уроків трудового навчання (технологій) тісно пов'язується з реальністю підприємницької діяльності; сприяти розвитку творчого мислення як одного з компонентів підприємницької компетентності учнів через паралельне застосування традиційних та інтерактивних методів навчання; упроваджувати в педагогічний процес проєктні технології як інструмент формування в учнів підприємницьких здатностей і налаштувань; формувати ініціативність і підприємливість школярів під час позанавчальної діяльності.

Висновки. Успішність розв'язання комплексу питань щодо формування підприємницької компетентності майбутніх учителів технологій безпосередньо залежить від створеної в процесі професійної освіти системи визначених педагогічних умов: посилення позитивної мотивації студентів до практики підприємництва та підготовки учнів до

самостійної господарської діяльності; досягнення цілісності та неперервності процесу формування підприємницької компетентності шляхом інтеграції змісту навчальних дисциплін в розрізі опанування комплексними знаннями як з основ підприємницької діяльності, так і методики формування означеної компетентності в учнів; формування у майбутніх учителів технологій особистісних та професійно значущих підприємницьких якостей та здатностей засобами інноваційної навчальної підготовки; розробка та реалізація програми спецкурсу «Основи підприємницької діяльності» для студентів напряму підготовки 6.010103 Технологічна освіта; виконання студентами завдань, спрямованих на формування у них підприємницької компетентності, під час навчально-методичної, навчально-залікової та технологічної практики. Подальшої наукової розробки потребує педагогічна технологія формування підприємницької компетентності майбутніх учителів технологій.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>.
2. Морозова В.С. Понятие и структура предпринимательской компетентности менеджера. Ярославский педагогический вестник. Психолого-педагогические науки : научный журнал. 2012. № 2. Том II. С. 199–204. Ярославль: Изд-во ЯГПУ,
3. Білова Ю.А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2013. Випуск 7(50). С. 15–17. Рівне: РДГУ.
4. Иполитова Н., Стерихова Н. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация. General and Professional Education. 2012. № 1. URL: http://genproedu.com/paper/2012-01/full_008-014.pdf.
5. Словник-довідник з професійної педагогіки / Ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 512 с.

References

1. The state standard of basic and secondary education. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html> (in Ukr.).
2. Morozova, V.S. (2012). The concept and structure of the entrepreneurial competence of the manager. *Yaroslavl Pedagogical Herald. Psychological and pedagogical sciences: a scientific journal*, 2, Vol. 2, 199–204. Yaroslavl : Edition YGPU. (in Rus.)
3. Bilova, Yu.A. (2013) The concept and structure of business competence of future experts in economics. *Update the content, forms and methods of training and education in educational institutions. Collection of scientific works Scientific notes of the Rivne State Humanitarian University*, 7(50), 15–17. Rivne : RDGU (in Ukr.).
4. Ypolytova, N., Sterykhova, N. (2012) Analysis of the concept of «pedagogical conditions»: essence, classification. *General and Professional Education*, 1. Retrieved from http://genproedu.com/paper/2012-01/full_008-014.pdf. (in Rus.).
5. Semenova, A.V. (2006). *Glossary Directory of professional pedagogics*. Odessa: Palmyra (in Ukr.).
6. Ilyin, E.P. (2008) *Motivation and motives*. St. Petersburg: Piter (in Rus.).

ZEMKA Oksana,

Postgraduate Student,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
E-mail: oksa_freude@ukr.net

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES

Abstract. *Introduction. The engine of economic reforms in a market system is the development of entrepreneurship. That's why modern Ukrainian school should be focused on the training of young people with entrepreneurial qualities, abilities and skills. The future teacher himself should be enterprising, active and responsible, have knowledge and skills in entrepreneurship to educate these qualities in others.*

Purpose. Determination of pedagogical conditions of formation of entrepreneurial competence in the future teacher of technology.

Results. Entrepreneurial competence of the future teacher of technology is considered by us as person's achievements that combine knowledge, qualities and skills needed for business organization and for forming entrepreneurial abilities in pupils.

The first pedagogical condition is enhancing positive motivation of students to entrepreneurship and to preparing pupils for independent economic activity. For this advisable to use educational technologies, create situations for success in the classroom, organize meetings with entrepreneurs.

The next pedagogical condition is achieving the integrity and continuity of the process of forming of entrepreneurial competencies through the integration of the content of educational subjects. Get comprehensive knowledge from the basics of entrepreneurship should help such courses as «Economic theory», «Economics and Industrial Engineering», «General Psychology», «Jurisprudence», «Sociology», «Ethics and Aesthetics», «Use of modern information technologies», «Life Safety and protection of labor», «Ecology». The content of professional

discipline "Theory and Methodic of training the Technology" will introduce with the methods of forming business knowledge in pupils. Positive effect is achieved by binary training sessions.

The third pedagogical condition is the using of innovative educational technologies. We offer to introduce lectures of the problematic content, training seminars, discussions, role-playing and business games, to create creative projects, to apply the method of situational analysis, Case method, focal objects, brainstorming etc.

The fourth pedagogical condition is the elaboration and implementation of the program course "Basics of entrepreneurship" for students training direction 6.010103 Technological Education. The purpose of the special course is to systematize and expand the knowledge of the peculiarities of business in Ukraine, to form entrepreneurial skills, to educate the economic culture.

The final condition is to perform tasks during teaching practice that help to form the students' entrepreneurial competence. Trainees must simulate the real situation of business activities, develop creative thinking of pupils, use the projective technology on the lessons and nurture entrepreneurial qualities during extracurricular work.

Originality. The article deals with the formulation of the concept of entrepreneurial competence of the future teacher of technology, the characteristic of a set of pedagogical conditions for effective functioning the model of forming the entrepreneurial competence in the process of professional training students.

Conclusion. For the successful formation of entrepreneurial competence of the future teacher of technology is necessary to create determined pedagogical conditions. The further scientific development requires the educational technology of formation of the entrepreneurial competence of future teachers of technology.

Keywords. future teachers of technology; training; entrepreneurial competence; pedagogical conditions.

Одержано редакцією 28.06.2017
Прийнято до публікації 16.07.2017